

5. Лиша Р. Скринія на вітрах. Українсько-візантійська традиція і тенденції "статусного споживання" в храмовому будівництві. Наша віра. № 2–3 (190–191) лютий–березень 2004 р.
6. Лоїк Г. К., Степанюк А. В. Основи проектування українських церков: Навч. посібник.- Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2000. – 136 с.
7. Тарас Я. М. Українська сакральна дерев'яна архітектура: словник-довідник. – Львів: ІН НАНУ, 2006. – 584 с.

УДК 726.5.(726.59.025.4)

ПОРТАЛИ УСПЕНЬСЬКОЇ ЦЕРКВИ У ЛЬВОВІ. ПРОБЛЕМА РЕСТАВРАЦІЇ

Чень Л. Я., к. арх., старший викладач

Попова С. Я., студентка

*Національний університет «Львівська політехніка». Кафедра реставрації та реконструкції архітектурних комплексів
тел. (032) 258-22-08*

Анотація. Розглянуто особливості пластичного оздоблення порталів Успенської церкви у Львові. Розроблено комплексні заходи реставрації порталів.

Ключові слова: ансамбль Успенської церкви, пластичне оздоблення, портали, реставраційні заходи.

Проблема дослідження полягає у виявленні закономірностей використання декоративної різьби каменю у пластичному вирішенні ренесансного храмового комплексу, зокрема порталів Успенського храму та каплиці Трьох святих, і реставрації пошкоджених деталей.

Мета роботи. Виявити особливості мистецького оздоблення порталів Успенського храмового комплексу. В процесі обстеження виявити механічні ушкодження порталів та розробити комплексні заходи щодо їх реставрації.

Задачі роботи. На прикладі порталів Успенського храмового комплексу Львова розглянути особливості використання різьби в камені у пластичному вирішенні фасадів в період ренесансу. З метою фізичного збереження унікальних порталів, визначних творів мистецтва та архітектури, розробити комплексні заходи їх реставрації.

Для ренесансної архітектури України в цілому та Львова характерний багатий скульптурний, різьблений та орнаментальний декор. Ренесансні, врівноважені, впорядковані композиції з логічно продуманими і чистими формами відображені в ансамблі Успенської церкви. Ансамбль Успенської церкви являється взірцем мистецької досконалості у ренесансній архітектурі Львова, до якого входять Успенська церква, дзвіниця, відома як башта Корнякта, та каплиця Трьох святих. В храмовому комплексі виразно простежується синтез ренесансних і давньоруських стилів, які створюють цілісну, гармонійну і естетично досконалу єдність. Бездоганні пропорції, масштабні співвідношення, гармонія форм і ліній, спокійні ритми площин Успенського храму та Трьохсвятительської каплиці складають мистецьку цінність.

Успенська церква була єдиним православним храмом в межах міських мурів Львова і відіграла роль центру православ'я, тому приділялось багато уваги її архітектурно-мистецькому вирішенню. Замовником було Львівське братство – релігійно-просвітницька орга-

нізація, заснована у Львові у 80-х рр. XVI ст. [1], що об'єднувала чимало передових людей свого часу. До розробки проекту ансамблю братством було залучено кращих львівських зодчих італійського походження, які добре були обізнані з класичною ордерною системою – головним засобом художньої виразності архітектури періоду Ренесансу, завдяки якій було об'єднано три різновеликі споруди в єдиний цілісний ансамбль.

Успенський храм відкритий для огляду зовні зі сторони вулиць Підвальної та Руської. Величний об'єм церкви складається з короткого прямокутного західного нартекса з хорами на другому ярусі, тридільної чотиристовпно видовженої нави та напівкруглої вужчої апсиди, розташованих на одній осі. Храм увінчаний трьома сферичними банями з високими ренесансними ліхтарями й маківками. В архітектурному декорі фасадів храму використано елементи ренесансної ордерної системи: стіни розчленовані тосканськими пілястрами на симетричні поля, в кожне з яких вписано глухі півциркульні арки з ритмічно розміщеними вікнами з архівольтами. Під енергійно окресленим карнизом тягнеться доричний фриз, в якому тригліфи чергуються з метопами. Поля метопів доричного фризу заповнені різьбленими в камені стилізованими розетами і сюжетними композиціями на біблійні і євангельські теми (рис. 1).

Рис.1. Комплекс Успенської церкви у Львові

Рис. 2. Трисвятительська каплиця

Південний і північний входи Успенського храму оздоблені кам'яними різьбленими порталами з орнаментами різного малюнку з витонченим трактуванням поверхонь, що заслуговують особливої уваги.

Особливістю є дещо несподівано в пропорційному відношенні, але виразно вирішений південний портал (рис.3а). Асиметрично розміщений, невеликих розмірів портал контрастує з величавими формами фасаду Успенського храму. Монументальний портал з півциркульною перемичкою, декорований обрамленням, обробленим діамантовим рустуванням, що чергується з розетами стилізованої розкритої квітки. Портал завершується лінійним сандриком, оздобленим майстерно вкомпонованими слов'янськими надписами (рис. 3б).

При обстеженні portalу виявлено значні ушкодження (рис. 3в): надзвичайно сильної дії вивітрення каменю зазнали розети в нижній частині portalу до висоти 50 см, механічні ушкодження (відколи каменю, відбиті частини обрамлення), висолі. Щоб запобігти подальшому руйнуванню portalу, необхідно провести реставраційні заходи: розчистити поверхню каменю від забруднень, висолів, залишків цементу; провести гідрофобізацію portalу; провести знесолення каменю; допастувати механічні пошкодження каменю.

Рис. 3а. Південний портал
Успенського храму

Рис. 3б. Фрагмент південного portalу

Рис. 3в. Пошкоджені деталі південного portalу

Північний портал, виготовлений із замкового каменю в стилі ренесанс. Правильно вивірені пропорції та гармонія орнаментики свідчить про високу майстерність митців епохи ренесансу (рис. 4а). В оздобленні використано притаманний українському декоративному мистецтву рослинний мотив, де чергуються стилізовані квіткові розети з прямокутним плетенням. Портал завершується лінійним сандриком, оздобленим замкненим у композиції слов'янським надписом, що означає: “Ці ворота Господні православні для вас” (рис. 4б). Розетка заповнена декоративним мотивом у вигляді квітки з однаковими пелюстками, які розташовані по краях portalу. Узор прямокутного плетення складається з ритмічно впорядкованих елементів, підкреслює архітектуру portalу. Таких плетень на порталі є шість, з яких чотири переплетені трьома лініями.

При обстеженні portalу виявлено наявні ушкодження: вивітрювання каменю, тріщини та відколи каменю (рис. 4б, 4в). З метою захисту від подальшого руйнування необхідно провести такі реставраційні заходи: розчистити поверхню каменю від забруднень, висолів, різних плям; тріщини зашпаклювати складним вапняним розчином з наповнювачем кам'яного порошку (пісковик); провести знесолення каменю; допасувати механічні пошкодження каменю.

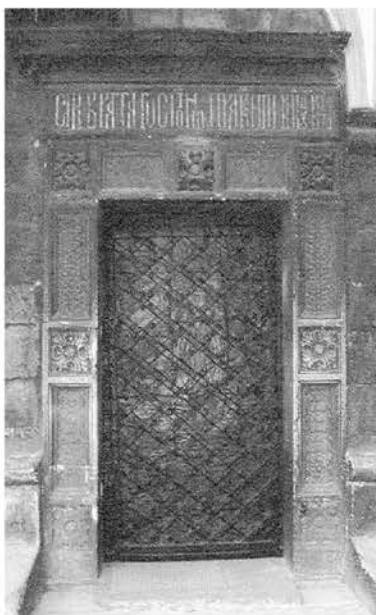

Рис. 4а. Північний портал Успенського храму

Рис. 4б. Фрагмент portalу з пошкодженим карнизом

Рис. 4в. Пошкоджені плетения та розета в нижній частині північного portalу

Каплиця Трьох святих споруджена в 1578–1590 рр. архітектором А. Підлісним, фундатором якої був К. Корнякт, на місці двох дерев'яних попередниць (дерев'яної церкви Трьох Святих та дерев'яної каплиці) [2] (рис. 2). Після пожежі 1671 р. каплицю відбудував на свої кошти О. Балабан, про що свідчить надпис грецькою мовою над порталом вхідних дверей [3]. В планувально-просторовій структурі архітектоніка будівлі відзначається надзвичайною простотою. В основі її лежить прямокутний об'єм, характерний для класичних зразків ренесансної архітектури. Високі, гладкі стіни розчленовано тосканськими пілястрами на три прясла. Призматичний низ каплиці прорізаний великими арковими вікнами, має характерні для ренесансу ордерні членування, що відповідають трибальному завершенню споруди, запозиченому з практики багаточисельних українських дерев'яних храмів.

Оздоблений порталом вхід до каплиці вважається найкращим у Львові різьбленим порталом (рис. 5а). В порталі, виготовленому із замкового каменю в стилі ренесанс, вражають бездоганні пропорції та гармонія та багатство орнаментики, що свідчить про високу майстерність митців епохи ренесансу. Портал виготовлений з білого вапняку, ймовірно з найближчих копалень Львівської області (можна припустити, що теперішній чорний

колір білого вапняку, зумовлений покриванням каменю свинцевими білилами, що було колись розповсюдженим явищем, які під дією повітря втягують пил з навколишнього середовища і темніють з часом).

Рис. 5а. Портал Трисвятительської каплиці

Рис. 5б. Пошкоджений фрагмент орнаментики на півколоні порталу Трисвятительської каплиці

рис. 5в. Пошкоджені маскарони левів на базах півколонок порталу каплиці

Рис. 5г. Пошкоджені чоловічі портрети на обрамленнях порталу каплиці

Основу художньої виразності порталу становлять вдало знайдені співвідношення його архітектурних форм. Профільована арка дверей з шляхетно різьбленим замковим каменем органічно поєднуються з багато різьбленим декоративним антаблементом, що опирається на симетрично розміщені різьблені півколони. Вишукана кам'яна різьба, в якій перегукуються притаманний українському декоративному мистецтву мотив соковитих грон виноградної лози та пишний рослинний орнамент. На центральній осі порталу розташований кронштейн, на якому вирізьблено виноградне гроно. Симетрично розміщені півколони порталу рясно вкриті рослинним орнаментом і увінчані капітелями коринфського ордеру. Завершується портал лінійним орнаментованим сандриком. Вражають майстерно виконані двері, густо всипані об'ємними розетками, прекрасний взірець львівського ковальського мистецтва. На особливу увагу заслуговують маскарони левів, на базах колон, обидва леви різні за характером, несиметричні. Рельєфні профільні зображення чоловічих голів, ймо-

вірно, таким чином увіковічених автора та фундатора, у нижній частині portalу гармонійно доповнюють композицію portalу.

На portalі присутні механічні пошкодження і втрати, особливо на карнизі сандрика, відбиті частини капітелей, частково орнаменту колон і профілювання баз колон. На висоті 130–140 см. присутні механічні пошкодження (втирання каменю). Сильної дії вивітріння зазнали маскарони левів та портрети чоловіків, до висоти 20–30 см. (рис. 5б, 5в). Присутні біонарости, які мають негативний вплив на камінь. Проблема відведення води з portalу свідчить про присутні потоки на карнизі сандрика. Нижня частина portalу, яка тягне з ґрунту воду, спричинила засолення каменю (при попаданні в камінь сіль кристалізується і збільшується в об'ємі в три рази, внаслідок чого виникає закупорювання капілярів каменю з подальшим розтріскуванням і руйнуванням кам'яної основи). Щоб запобігти подальшій руйнації portalу, необхідно провести реставраційні і консерваційні заходи, зокрема: максимально витягнути воду і сіль, забезпечити відповідно нормальний дренаж; розчистити портал від біонаростів і бруду; взяти проби і провести аналіз для визначення кількості солей в камені; провести знесолення каменю; допастувати механічні пошкодження; провести заходи для запобігання повторній появі біонаростів і солей в камені.

Висновки.

Майстерно різьблені порталі Успенського комплексу у Львові відносяться до кращих зразків творів ренесансного мистецтва. В процесі аналізу виявлено, що всі порталі Успенського храмового комплексу мають бездоганно правильні пропорції. Композиція порталів збагачена рослинним орнаментом і тонко профільованими карнизами. Незважаючи на значні наявні пошкодження порталів, конструктивно вони стійкі і цілісні.

Реставрація порталів пам'ятки вимагає від майстрів професійного рівня та відповідних технічних знань. Під час реставрації потрібно використовувати лише ті будівельні матеріали, які є типовими або відповідають за своїми характеристиками історичному фасаді пам'ятки. Щоб запобігти подальшій руйнації порталів історичної пам'ятки, необхідно виявлені в процесі обстеження дефекти усунути та провести реставраційні та консерваційні заходи, а саме: провести гідрофобізацію порталів, максимально витягнувши воду і сіль; забезпечити покриття карнизу portalу з цинк-титанового сплаву чи мідної бляхи; розчистити порталі від пилу, різних плям, біонаростів; тріщини зашпаклювати складним вапняним розчином з наповнювачем кам'яного порошку (пісковик); взяти проби для визначення кількості солей в камені; провести знесолення каменю; допастувати механічні пошкодження; провести заходи, щоб запобігти повторній появі біонаростів та солей.

ЛІТЕРАТУРА

1. В. С. Вуйцик, Р. М. Липка. Зустріч зі Львовом. Путівник. – Львів: Видавництво „Каменярь”, 1987. – С. 27.
2. В. С. Вуйцик, Р. М. Липка. Зустріч зі Львовом. Путівник. – Львів: Видавництво „Каменярь”, 1987. – С. 31.
3. Володимир Вуйцик. Вибрані праці. Архітектурний ансамбль Успенського братства – реставрація та обнови // Вісник Укрзахідпроектреставрація №14, Львів, 2004 р. – С. 37.